

com que en francès ja es documenta el 1548, i en castellà en el *Quixot* i en italià en la *Comèdia*, de Dante, és possible que també en català ja estigués en ús c. 1600 o (poc o molt) fins abans.¹

DERIV.: *Idiomàtic* [DFa.].

Altres deriv. i cpts. del gr. ἰδιός. *Idiota*, pres del ll. *idiōta* 'profà, ignorant', i aquest, del gr. ἰδιώτης 'home privat o particular', 'profà, que no és tècnic en una professió', 'ignorant', acc. amb la qual va entrar el mot en la nostra llengua, en què apareix primerament en narracions del S. xv o c. 1400: «tolc dels officis a tots los hòmens ydiotes, grossers e pechs, e los no dignes ---», «no podia aprendre --- neguna sciència --- e li deyen ydiota» (*Recull d'Exi. e Mi.*, p. p. Ag. II, 179, 228); la moderna en la nostra llengua és recent, S. XIX, i probablement imitada del francès *idiot* (on ja és més antiga i arrelada), Noller hi usà *idiot*; però encara Lacav. i Lab. 1840, no li'n reconeixen d'altra que 'qui no té lletres'. *Idiotesa* (VCatalà; DFa.; no DOrt.); imitat del cast. *idiotez* [1613]. *Idiotisme* [Belv.],² ll. *idiotismus* 'locució pròpia d'una llengua', gr. ἰδιωτισμός 'parlar del vulgus'.

CPt.: *Idiosincràsia* [Lab. 1840], pres de ἰδιοσυγκρασία id., format amb σύγκρασις 'temperament', derivat de χεράνυμι 'jo barrejo'; *idiosincràtic*. *Idioblast*. *Idioelèctric*. *Idiògraf*. *Idiòlatria*. *Idiopatia*; *idiopàtic*. *Idiòtrof*.

¹ Alguns el pronuncien amb ò oberta, però la pron. amb ó tancada predomina en totes les zones dialectals (cat. central i occid., Arqués, Parlar de les Borges, BDLC VI, 51). — ² Antiquat avui en el sentit d'idiotesa' (Lab. 1840), però cf. Coromines, *Pre-sions Imag.*, p. 237.

Ido, V. *llido* *Idò*, V. *doncs*

Idocrasa (DFa.), del fr. *idocrase*, que és deformació d'un mot grec (amb influència de *topaze* 'topazi').

Idol, *ídola*, *idòlatra*, *idolàtrar*, *idolàtria*, *idolàtric*, *idolòclasta*, V. *veure*

IDONI, pres del ll. ἰδόνειός 'adequat, apropiat'. □ 1.ª doc.: 1390.

«Ha de prestar *idònea* caució als dits senyors Deputats ---», doc. barceloní de 1620 (A. de Bofarull, *Ant. Marina Cat.*, 112). El DAg. i AlcM en donen altres testimonis dels Ss. xv-xvi, tots ells en la forma *idòneu*, *-òneo*, *-ònea*, que és encara la de Lacav., Belv. i Lab. 1840, cap de les quals no s'ha de considerar castellanisme (com diu AlcM) sinó conservació de la forma llatina, en un mot llavors encara poc adaptat (és clar que avui sí que serien castellanismes).

DERIV.: *Idonèitat* [1405, Lacav.].

Idons, *idòs*, V. *doncs* *Iglea*, *iglésia*, V. *església* *Ignar*, V. *conèixer*

IGNI, pres del ll. *ignēs*, derivat de *ignis* 'foc'. □ 1.ª doc.: fi S. xv.

Ignèba, adj. f., Fc. Alegre (DAg.); «*igni*: de foc, o

procedent del foc», Fontserè, *CiFiNat.*, p. 243.

DERIV. de *ignire* 'cremar, calar foc': *Ignit*; *ignició* [DOrt.]. *Ignèitat* [*ignitat*, Lull, DAg.]. *Ignitació*. Cf. NYÈBIT.

⁵ CPt.: *Ignifer*. *Ignícola*. *Ignipotent*. *Ignívom*, amb *vòmère* 'vomitar': «--- Hespèrides y Atlants / --- / Fins la memòria 'ls segles perdrian de llur fossa, / sinó pel Teyde *ignívom*, que encara 'n parla al mar / d'aquella nit que 'n feren, plegats, la gran destrossa / ---», *Atl.* IX, 53b.

Ignoble, V. *noble* *Ignominia*, *ignominiós*, V. *nom* *Ignorància*, *ignorant*, *ignorantisme*, *ignorar*, V. *conèixer* *Ignoscent*, *-ocent*, *igno(s)cència*, V. *noure* *Ignot*, V. *conèixer*

IGUAL, abans *equal*, del ll. AEQŪALIS 'de la mateixa edat o grandària', 'igual', derivat de AEQŪUS 'pla, planer, llis, uniforme, igual'. □ 1.ª doc.: *equal*, orígens (Lull; *VidesR*); *igual* evitat com a vulgarisme a l'Edat Mitjana, però ja en massa des de c. 1480.

«Si és un Déu tan solament, pot ésser en ell tot compliment --- mas si eren molts déus *eguals*, cascun covendria que fos finit e termenat en altre, e negun d'ells no seria poderós en tot ço que seria», Lull (*Merav.*, Ag. I, 21 = *aguals*, NCl. I, 45.21); «aquell hom savi --- desijava haver tan gran poder com cell que'l rey havia, en fer bé a son poble, per ço car lo rey *equal* voler no havia en fer bé son poder», id. (id. I, 88; NCl. I, 126).

Rarament, *engual*: «La penitència --- o és major o *engual* o menor», *VidesR*, 239v2 (traduint *aequalis aut minor*, 729), variant amb *n* afegida (per trivialització de la inicial), que és més freqüent en oc. antic, que ací figura també a 4v1, 4v2, 59r1, 115r1, i que en aquest text alterna amb *equal*: «con alguns barons, per nombre 40, peng<u>essen en navili a l'apòstol --- veus que ver lo diable la mar fo escmoguda, per què, totz *egualment* periren», 6v2.

⁴⁰ Fora del ross., restà *eg*-, no *eng*-: «Reconta-s que un noble hom, mercader de Mallorca, fonc acullit fort altament en València per un altre mercader, son *equal*; e com lo mallorquí fos tornat a Mallorca ---» (Eiximeis, *Dotzèn*, § 164, NCl. VI, 72.11); «los graus e estaments dels hòmens no són *eguals*», id. (*DoComp.*, NCl., 95; *CoDoACA* XIII, 319.9). «No preu los béns - que yo sol posseesca / car plaent res - home sol no pratica; / la Mort no tem - que lo món damnifica, / sinó que tem - que'l cel me defallesca; / tot cas yo mir - ab una *equal* cara: / res no-m fa trist, - e ja, molt més, alegre», Ausiàs XII, 16e (NCl. IV, 16); «*equal*: gelich», *Voc. Cat.-Alemany* (a. 1502), § 2265. Aquest mot i els seus derivats (com veurem infra) sovint es prenien en el sentit de 'posat al mateix nivell': «pendràs ço que trobaràs en son endret dels graus *eguals* d'aquell signe» (*Tr. d'Astrologia* de P. Gilbert i D. Planes).

La forma *equal* és, doncs, el tipus medieval en català, jutjant pel que ens mostren les fonts literàries, encara que això no és prova que *igual* no fos ja usual